

Hosszú az út az egyéntől a közösségig. Tízéves a magyar oktatás Csángóföldön

Hegyesi Attila programvezetővel beszélget Fekete Réka

Olykor türelmetlenül kérdezik azok, akik kevésbé ismerik a moldvai csángók helyzetét, hogy milyen látható eredménye van a magyar oktatási programnak. Haladt-e általa a világ elébb, legalábbis ott, ahol korábban csak az öregek beszéltek anyanyelvükön, a gyermekek és unokák pedig gyakran nyolc osztály után abbahagyták a tanulást, mert nem akartak Bákóba vagy más moldvai városba menni iskolába. A magyar nyelv ismerete ellenben kinyitotta számukra Moldova kapuját Erdély és Magyarország felé, ezáltal, ha kevesen is, de mindenképpen a korábbinál többen, közelebb kerültek a magyar kultúrához, történelmi hagyományokhoz. Kérdés ellenben, hogy az anyanyelv oktatása és megismerése, az egyénre gyakorolt hatása mellett befolyásolta-e a közösségek életét, ha igen, milyen módon és irányba.

A moldvai csángómagyaroknak erősebb a katolikus identitásuk, mint a nyelvi, etnikai önazonosságuk, részben ennek is köszönhető, hogy miután megfosztották őket az anyanyelvű tanulás és a magyar mise lehetőségétől, felgyorsult, gyakorlatilag visszafordíthatatlanná vált az asszimiláció. A magyar oktatási program által lassult-e ez a folyamat, várható-e a jobb nyelvi állapotban lévő falvakban ilyen irányú változás?

Ha arra gondolunk, hogy milyen hatással van a társadalomra és hogy milyen hatással van az asszimilációra, az megint más dolog. Az oktatási folyamat egymagában kevés ahhoz, hogy érdemben változást okozzon az asszimilációs folyamatban. Ha beleöntünk egy kg sót a Balatonba és előtte, majd utána is megmérjük a víz sótartalmát, nem érezhetjük a változást, de mi azt a sót attól beleöntöttük. Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert itt is azt halljuk a tanároktól, hogy éveket adtak az életükből, a lelküket is kitétték azért, hogy ez a folyamat előre mozduljon, és ez szöges ellentétben van azzal, hogy eljön Moldvába egy szociológus vagy néprajzos és azt mondja, hogy 1990-hez képest 2000-ben és 2010-ben kimutatható, hogy

az asszimiláció előrehaladottabb állapotban van. Azt látom, azokban a falvakban, ahol nagyon jól ment az oktatási program, ahol valamiért különösen nagy sikereink voltak, mint például Lábnyikban, Külsőrekecsinben, Magyarfaluban, Lészpeden, ott érezhető a hatása az egész faluközösségre nézve. Az asszimilációs folyamatot, ha megállítani nem is, de sikerült fékezni ezekben a falvakban.

Fontos hangsúlyozni, hogy el kell választani a közösségre, illetve az egyénre gyakorolt hatásunkat. Vannak olyan gyermekek, fiatalok, akikre hihetetlen nagy hatással volt a magyar oktatás, az adott tanárok, a bentlakás, amit ebben a csángó oktatási programban, mint rendszerben kaptak meg. Többen kisdíakként kezdték, és ma már itthon vannak és tanítanak. Ez az egyénre való hatás. Az a két-háromezer diák, akit az évek során tanítottunk, felnőttként el tudja majd dönteni, lesz elég információja ahhoz, hogy eldöntse, az-e az igaz, amit történelemórán hallott, hogy ő román és el kellett menekülnie Székelyföldről az elnyomó magyarság elől, vagy pedig a magyartanárnak lehet igaza, aki válasz helyett visszakérdez, hogy a te nagyanyád vajon miért nem tudott románul, miért tartotta meg évszázadokon keresztül ez a közösség a nyelvét. Ezenkívül ezekben a gyermekekben olyan élmények rögzülnek, amelyek később, felnőtt korukban visszaköszönek. Lehet, hogy gyermekeiket románul fogják taníttatni, de ez az asszimilációs folyamatnak törvényszerűsége. Amikor egy közösség elindul a lejtőn lefelé, ez esetben az asszimiláció lejtőjén, abban a stádiumban, ahol a moldvai csángók jelenleg vannak, már nem nagyon lehet megállítani, ezt csak a közösség tehetné meg, az egyén nem, de a közösség elhatározása erre még nem született meg.

Az elmondottakból az tűnik ki, hogy önmagában a magyar nyelv oktatása, ami jóval kevesebb, mint a magyar tannyelvű oktatás, a táborok, népdalvetélkedők és egyéb, a magyar oktatási programhoz kapcsolódó tevékenység nem elegendő ahhoz, hogy az adott közösség a magyar nyelv használatára térjen át, anyanyelvét használja az élet minden területén.

Ez pontosan így van. A társadalomra, a közösségre számtalan más olyan eszközzel lehet hatni, ami az asszimiláció kérdéskörét is érinti. Az emberek nem csak azért románosodnak el Csángóföldön, mert az oktatás román nyelvű volt és most is az. Hanem azért is, mert úgy érzik, a magyar nyelvet nem lehet sehol sem használni, nincs neki különösebb értéke. A

jelenlegi szülők nagy része nagyon erős retorzióban részesült az óvodában, iskolában, amikor szembesültek azzal, hogy az óvó néni nem tud magyarul, ő pedig három-négy évesen, amikor odakerült, nem tudott románul és hónapok, évek teltek el ezzel a kínlódással, az óvónő, tanítónő néha nyakleves kíséretében magyarázta el, hogy ő mit szeretne. Azt mondják a szülők, hogy nem szeretnék a gyermekeiket ilyesminek kitenni. A misén is azt látták, hallották, aki fel tudja olvasni románul a szentlekkét, annak a szülei lehetnek a legbüszkébbek gyermekükre. Ebből az a következtetés, hogy a gyermeknek románul kell megtanulnia olvasni, mert úgy érvényesül és otthon is úgy kell beszélni vele, mert, ha nem tudod románul, akkor esélye sincs, hogy érvényesüljön.

Furcsa lehet a kérdés, de mégis felmerül, ilyen körülmények között miért van szükség Moldvában a magyar oktatásra?

Egyrészt azért van szükség, mert ha a közösséget nem is, de egyéneket biztosan meg tudunk menteni. Ha nem lenne a magyar oktatási program, akkor nem került volna ki a kezünk alól például egy Kovács Krisztián, Aranyalma-díjas énekes, furulyás, nem tudtunk volna elindítani több tucat tehetséges gyermeket. A jelenlegi román oktatási rendszer a kapa mellől sem mozdította volna el őket, nemhogy eljuttassa egyetemre, és akkor valószínűleg elkallódtak volna.

Ezek szerint kettős szerepe van a magyar oktatásnak: a gyermekek megtanulják, általuk pedig szüleik visszat tanulják anyanyelvüket, és segíti őket a továbbtanulásban, nem csak biztatással, hanem anyagilag is. Milyen arányban sikerült elmozdítani a továbbtanulási kedvet?

Amikor Moldvába kerültem, volt olyan falu, ahol, amikor elmondtam az iskolaigazgatónak, mit szeretnénk, hogy tanítjuk a gyermekeket nyolcadik osztályig, majd az ügyeseket, akik akarják, Csíkszeredába visszük azért, hogy továbbtanuljanak, ösztöndíj-lehetőséget teremtünk, elvégezhetik a középiskolát, utána egyetemre is küldjük a szövetség támogatásával, legyintett egyet és azt mondta: „Uram, én harminc éve tanítok itt, tizenvalahány éve igazgató vagyok, innen, ebből a faluból soha egyetlen gyermek se tanult tovább nyolcadik osztály után.” Ez tényleg így is volt, a szülőknek sem volt igénye ennél tovább tanulni és az iskola is ennek megfelelően viselkedett. Jelenleg javulóban van ez a helyzet, de még mindig húsz százalék alatt van azoknak a száma, akik érettségiznek.

Mi a helyzet a legmagyarabb csángó falvakban, miért nincs akkora sikere a magyar oktatásnak Klézsén, Pusztinában?

Azt gondolom, mint mindent, ezt is el lehet rontani. Pusztinában a közösség kettészakadt és talán egész Csángóföldön ott vannak a legmarkánsabb ellentétek a közösségen belül. Ott alakult ki a magyar csángó és a román csángó. Néprajzi szempontból nézve egy homogén közösségről van szó, ugyanolyan nyelvet beszélnek, ugyanazt a kultúrát képviselik, ugyanazokat a népdalokat ismerik, de az egyik magyarul fejt ki, hogy román, a másik szintén magyarul mondja, hogy ő magyar. A magyar ügynek az ellenzői nem engedik a gyermekeiket magyarórára, maradiságot látnak benne, és azzal vádolják azokat, akik magyarórára engedik a gyermekeiket, hogy nem teszték meg mindent a gyermekeikért, nem fog fejlődni, nem fog előrelépni, nem tud haladni, míg a mi gyermeinké a jövő, mert a jövő románul van, a modernizáció a román kultúrán vezet át. Így gondolják, és ehhez nagymértékben járultunk hozzá mi, magyarok is a kilencvenes években azzal, hogy Pusztinából és Klézséből sztárfalut csináltunk, nagyon sokan jártak oda, sokan kellő felkészültség nélkül nyúltak a témához. A kezdeményezéseikkel elindítottak egy olyan folyamatot, ami ide vezetett és amit nem szabadott volna megtenni. Nagyon érdekes, az ellenpóluson, mondjuk Lábnyikban, amelyik faluról szinte semmit nem lehetett hallani a kilencvenes években, nem mentek oda a magyarok, most szinte minden iskoláskorú gyermek jár a magyar órákra egyszerűen azért, mert ott nulláról kezdődött minden.

Az is sokat rontott a helyzeten, hogy nem vették figyelembe, nem szabad semmit ingyen adni. Azzal nagyon elrontunk egy közösséget, hogy hozzuk a segílyt és azért adunk valakinek, mert ő csángó, és szintén ezért mehet egyetemre és mindent kifizetünk neki, kollégiumot és mindent, neki pedig semmit nem kell tennie. Azért, mert te csángó vagy, antennát kapsz, cukrot, olajat és folytathatnám a sort. Ez elrontja, rossz irányba viszi az egész folyamatot. Ebből születnek a „rendezvénymagyarok”, akiket fesztiválokra visznek, mindig megfizetik őket, fellépési díjat kapnak, és ez olyan természetessé vált, már szinte egy fotót sem lehetett róluk készíteni, mert azért is fizetni kellett, hogy megengedjék, lefotózzák őket.

Persze ez kiugró példa és ritka, de mégis rányomta bélyegét azokra a falvakra, ahová nagyon sokat jártak a magyarok, és ahol meggondolatlanul, minden érdem nélkül vittünk gyermekeket táborokba. Olyan eset is volt, hogy egy autóbusz megállt a falu közepén, és aki akart, az mehetett

táborozni. Egy adott pillanatban az volt az érzésünk, jelenleg is küszködünk ezzel, hogy szinte ők tesznek szívességet azzal, hogy eljönnek táborba, eljönnek Csíkszeredába továbbtanulni, mert az volt a magyarság felől az üzenet, hogy azért, mert csángók vagytok, minden jár nektek.

Mi a tanulsága az elmúlt tíz évnek?

Ha tudtam volna huszonhárom évesen, hogy mindez mit jelent és mit vállalok, nem hiszem, hogy lett volna bátorságom belefogni. Most is beleborzongok, ha arra gondolok, hogy olyan fiatalon fogtam bele egy ilyen rendszer kiépítésébe egy olyan terepen, mint Csángóföld, ahol semmibe nem lehetett belekapaszkodni. Nem lehetett támaszkodni semmilyen intézményre, semmilyen háttérre, semmi nem volt, gyakorlatilag a nulláról kezdtük. Természetesen csapatmunka nélkül nem lett volna lehetőség.

Azt gondolom, hogy egy olyan fába vágtuk a fejszénket, ami mindenféle tudomány szemszögéből abszurdum, ha azt tűzzük ki, ami a Csángószövetség alapszabályzatában szerepel, hogy ezt a kultúrát tűzön-vízen át meg kell őrizni. Ez egy olyan cél, amit nem lehet védeni tudományos alapon. Viszont, ha a lélek oldaláról nézzük a dolgokat, és megint visszatérek az egyénekhez, az arcokhoz, a nevekhez, a Marikához, a Jonuchoz, ha ezt nézzük, akkor egészen más a helyzet, mert ők megérdemelték azt, hogy ott legyünk tíz évig, megérdemelték, hogy foglalkozzunk velük és bizonyították is később, jó döntés volt részünkről ezt a sokévnnyi munkát befektetni.

Amit másképpen tennék, és ez még nem késő, az oktatást nem szabad elválasztani azoktól a területektől, amelyek még hatással vannak egy közösségre. Mert ha kiemelünk egy szeletet, az oktatást például, és arra fókuszálunk, és egyre erősebbé tesszük, de körülötte egyébként sivár marad minden, akkor igazi változást nehéz előidézni. Szinte nem foglalkoztunk egy sor fontos területtel, mint a szociális és gazdasági ügyek, ifjúsági programok, kultúraszervezés, politika, önkormányzati szerepvállalás, sport, idősgondozás, talán kivétel a vallás, ahol komoly próbálkozások voltak, és a kulturális programok, amelyek alkalomszerűen voltak, de mégsem számottevő mennyiségben.

De nyilvánvaló, ha például Klézse határában egy olyan vállalkozás nyílna, ahol a vállalkozó elvárása az lenne, hogy az alkalmazottak tudjanak magyarul, akkor egy szülő egészen másképpen tekintene a magyar oktatásra, már mindjárt lenne gyakorlati haszna. Ha arra a prédikációra,

amikor a pap azt mondja, azért tanuljatok románul, mert a mentő nem Magyarországról jön, ha betegek vagytok, hanem Bákóból, ha erre az lehetne a válaszuk, hogy sikerül együttműködni a román családorvossal és egy olyan szociális hálót kiépíteni, ahol jelen tudunk lenni és tudunk segíteni a bajba jutottakon, akkor már azt látná a közösség, hogy ott is mellettük vagyunk. Ha elfogadná az egyház, hogy Pusztinában, ahol a templomot Szent Istvánra szentelték, a vasárnapi nagymisén azt a Szent István-éneket énekelje több száz gyermek, amit Nyisztor Ilonka tanított meg nekik, és amit több száz éve énekelnek ebben a közösségben, akkor szintén hasznát látnák az emberek a magyar oktatásnak.

Azt gondolom, nincs olyan nagyon messze, hogy erre lehetőség nyíljék. Mindenhol és minden területen kellene legyen tevékenységünk legalább olyan súllyal, mint az oktatásban. Ez nem könnyű és nem egy civil szervezet feladata. Nekünk ebben közösen kell gondolkodni az RMDSZ-szel, a magyar állammal. Nem lehet egy ilyen kicsi civil szervezet nyakába varrni ilyen nagy feladatot és azt mondani, oldjátok meg magatok. Ki kell gondolni a stratégiát, valamint azt, hogy honnan tudunk ezek mögé erőforrást tenni, elsősorban emberit és másodsorban anyagit, akkor talán a következő tízéves találkozáson arról is tudunk beszélni, hogy sikerült-e az asszimilációt megfékezni.